

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R. P. Thomæ Comptoni Carleton, Cantabrigiensis,
Societatis Jesu, In Collegio Anglicano Leodiensi Sacrae
Theologiae Professoris, Cursus Philosophicus Universus**

Carleton, Thomas Compton

Antverpiæ, M.DC.XCVII.

Disputat. VIII. De Actione & reactione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95656](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95656)

DISPUTATIO VIII.

De Actione & reactione.

Diximus, qualitatibus activis inesse vim activam resistendi, per quam scilicet in agens illud, quod in eorum subiecto aliquid producit, reagant, & dum ex actione contrarij perdunt aliquid de suo, aliquid illius vicissim destruant. Hic ergo quo istud pacto contingat, inquirimus. Et licet hoc in dies, imò momenta penè singula contingere, vel ipsis sensibus sit compertum, nihil tamen inter res naturales explicatur est difficilius, si quis rem penitus inspicere velit, & ad Philosophicos calculos exigere.

SECTIO PRIMA.

An, & quomodo fiat actio & reactio.

I. **O**mne agens agendo repatiatur. Sic si ferrum candens immittitur in aquam frigidam & hæc calefit, & illud refrigeratur, sicque ferrum producit calorem in aqua, & aqua vicissim in eo frigus, sibi que vires invicem diminuunt. Idem contingit in alimento respectu aliti, & aliis plurimis. Licet autem hoc universim affirmetur, & Aristoteles nihil nisi primum motorem excipiat, quem solum ait nihil à patientibus repati, cum tamen omnia ab eo pati certum sit, ut tamen dictum illud omni ex parte sit verum, aliquæ adhibendæ sunt limitationes.

II. Primum ergo, utrumque agens debet esse intra sphaeram activitatis: si enim agens intensum sit in magna distantia à frigido remisso, nihil ab hoc repatietur, ut est manifestum. Secundò, esse debent ejusdem ordinis: & ob defectum utriusque hujus conditionis, terra & res sublunares non reagent in cælum, & solem, nec orbis cælestes in Intelligentias eorum motrices, quia alterius ordinis. Tertio, agere debent paritates corruptivas, quæque habent contrarium: unde licet colores producant species intentionales in potentia vivâ, nil tamen ab eis repatiuntur; hæ enim sunt qualitates perfectivæ ex naturâ suâ, non corruptivæ, nec habent contrarium.

III. Servatis ergo hisce conditionibus, agens naturale in suum contrarium agendo, semper ab eodem repatiatur, idque non solum secundum diversam contrarietatem (ut si ignis producat calorem in aqua, repatiatur ab eâ humiditatem) sed secundum eandem; ita scilicet, ut agens quod producit in passio calorem, recipiat eodem tempore ab eo frigus. Ita communis Philosophorum sententia, auctores proinde pro hac conclusione recensere, supervacaneum est: nam, ut aiunt Conimb. hic, ca. 9. q. 3. ar. 2. qui recipiam agentis & patientis actionem negant, & sensibus, & rationi, & Peripatetica disciplina refragantur. Quandoque verò est actio & reactio, est etiam passio & repassio: sicut enim reagere est agere in id quod in ipsum agit, ita repati est pati ab eo quod ab ipso patitur.

IV. Probatur ergo conclusio à priori. Quando duo agentia contraria debite applicantur, quorum utrumque est capax effectus, seu formæ producendæ ab altero, utrumque agere potest, & consequenter formam suam producat in alio, sed quando agens calidum & frigidum intra sphaeram activitatis utriusque applicantur, hoc contingit, ergo. Major videtur certa, cum enim sint agentia naturalia seu necessaria,

quandocunque possunt agere, agunt, at quoties agens habet vim activam, seu productivam alicujus qualitat, & subiectum est illius receptivum, potest agere, ergo ager. Minor verò probatur, quando ferrum candens immittitur in aquam frigidam, & ferrum est aptum ad producendum in eâ aliquem gradum caloris, & aqua est apta ad eum recipiendum: similiter aqua apta est ad producendum gradum aliquem frigiditatis, & ferrum aptum ad recipiendum, ergo utrobique est aptitudo ad agendum & recipiendum, ergo utrumque agens operabitur, & effectus hos in se mutuo produceret.

Conf. ut agens agat, sufficit quod superet resistantiam formalem passi, ut diximus d. præcedente s. 2. & 3. tunc enim procedit actio à proportionem majoris in æqualitatis: sed hoc fit in præsentia, ergo. Minor probatur, quando agens applicatur, non una tantum illius pars, seu gradus operatur, sed omnes, saltem qui sunt perfectiores effectui producto, nulla autem pars vel gradus formaliter resistit præter illum qui opponitur parti vel gradui inducendo, cum nulla alia pars vel gradus habeat oppositionem formalem cum hac parte, vel gradu, ergo utrumque agens gradum aliquem inducet, & contrarium expellet. Deinde, ut supra vidimus d. præcedente, s. 2. quævis pars, vel gradus in activitate superat resistantiam formalem partis, & gradus sibi oppositi, ergo à fortiori omnes partes & gradus alicujus agentis in activitate illius resistantiam superabunt.

Secundò probatur variis experimentis: manius enim confertæ, quarum altera sit calida, altera frigida, agunt in se invicem, & producant in se mutuo calorem, & frigus. Nix manu petradata liquefit, & simul manum refrigerat. Præterea chalybs vel ferrum frigidum fronti applicatum frigus in eadem producit, & ab eâ vicissim calorem recipit. Lignum sectum cultro, illum hebetat, idque activè secundum Aristotelem, & alia hujusmodi, quorum pleraque nisi in actionem & reactionem commodè refundi non possunt.

Hic tamen negotium facessit Philosophis quidam Richardus Suiseth tract. 7. de reactione, qui inde calculator est appellatus, quod nimirum quasi computum graduum qualitarum ineat, & minutim eos in partes dividat, ac inter se sigillatim comparat. Argumenta illius solventur sect. sequente.

SECTIO II.

Argumenta calculatoris contra reactionem.

Obicit primò: ut agens agat debet superare resistantiam alterius, sed implicat duo agentia applicata mutuo se superare, superare enim est excedere, sed non minus videtur impossibile ut aliqua duo invicem se excedant in virtute, quam in longitudine, vel latitudine, & in quantitate virtutis, quam in quantitate molis, ergo &c. Resp. distinguendo majorem, debet superare resistantiam formalem alterius, concedo majorem; debet superare resistantiam effectivam, nego: tota autem qualitas non resistit formaliter contrariæ, ut diximus, sed illa solum pars, seu gradus, qui parti, & gradui inducto est contrarius. Quæ latè declarata sunt d. præcedente s. 2. & 3.

V. Multa partes agunt, nam tantum resistit fortius maluer.

VI. Actio, & Reactio probatur variis experimentis.

VII. Calculator negotiorum hac via se facit Philosophus.

V. Si aliquid agat, non est necessarium ut superet resistantiam activam passi, sed formalem.

II. Licet ergo simul applicentur duo agentia, quorum alterum sit calidum ut octo, alterum frigidum ut octo, licet, inquam, omnes gradus & partes agentis agant, & resistent effectivè, ut constat experientia, cum magnus ignis longè citius effectum suum producat quàm parvus, licet hic æquè sit intensus in calore, non tamen resistent, omnes partes formaliter, sed illa solum pars, quæ opponitur parti seu gradui introducendo. Cum ergo prius inducatur primus gradus, deinde secundus, & sic deinceps, licet ignis per resistentiam activam destruat octavum, & etiam septimum gradum frigoris in agente frigido, & hoc tantundem fermè caloris in igne, reliquæ tamen partes habent vim sufficientem ad producendum secundum, aut tertium gradum frigoris, vel caloris, ergo duo illa agentia possunt in se invicem agere.

III. Imò licet agens frigidum v. g. sit remissum, & agens calidum valdè intensum, si tamen hoc sit intra sphaeram illius, poterit aliquid in eo frigoris producere. major enim est activitas frigoris ut unum, quàm resistentia formalis octavi gradus caloris, ut dixi supra d. præcedente, s. 2. Non tamen tantum producat frigoris agens hoc remissum in agente calido, quantum agens calidum intensum producat in frigido caloris, quia habet longè minores vires: hinc tamen non sequitur, non omnino operaturum agens remissius, sed solum operaturum remissius.

IV. Obicit calculator secundò: qualitas, calor ex. g. conservatur efficienter à substantiâ ignis, sicut & frigus à substantiâ aquæ, cum sint illorum passionēs, & ab ipsis effectivè dimanant, ergo qualitati agenti non solum resistit gradus contrarius formaliter, sed etiam ipsa substantia ignis, vel aquæ effectivè, substantia autem est longè perfectior accidente, ergo habebit utraque substantia majores vires ad conservandum suos gradus, quàm accidens contrarium ad eos expellendum, ergo non potest dari reactio. Sed contrà, hoc argumentum siquid probet, probat non solum non posse dari reactionem, sed nec ullam omnino actionem unius qualitatis in aliam, cum fortior sit substantia ad conservandum, quàm accidens ad oppugnandum.

V. Aliqui ergo, licet res omnes produci primò affirment à suis causis, aiunt tamen conservari à solo Deo, qui concursum conservativum exhibet secundum exigentiam rerum, quæ in his circumstantiis conservantur: cum ergo petat agens hic & nunc inducere suam formam in subiectum, suspendit, inquit, Deus concursum conservativum à qualitate contrariâ. At non est opus recurrere ad hunc modum philosophandi, nec enim est cur causæ primæ ascribatur vel productio vel conservatio ullius effectus ubi datur secunda sufficiens, ut latius declaravi in Physicis d. 14. s. 8. n. 8.

VI. Esto itaque conserventur qualitates illæ à substantiis, à quibus dimanant, non tamen propterea sequitur non dari actionem & reactionem, cum experientia constet accidens ad hæc habere majores vires quàm substantiam: experimur enim aquam citius calefieri à calore extrinseco, etiam ubi nulla substantia concurrat, ut à lapide, vel ferro calefacto, quàm per virtutem sibi intrinsicam se ad frigiditatem reducat. Deinde, causa univoca habet majores vires ad producendum effectum sibi similem, quàm æquivoca, licet hæc sit perfectior entitativè, calor enim citius producit calorem, quàm lux, licet hæc sit calore præstantior: ergo licet substantia sit perfectior accidente, non tamen sequitur esse activiorem quoad omnes effectus.

VII. Obicit tertio: quando nix applicatur igni, si mutuo in se agat, sequitur passum simul moveri motibus contrariis, & consequenter habere plures gradus si-

mul quàm octo. Sequela probatur, quando nix producit frigus in parte ignis sibi proximâ, aliæ partes ignis in eadè producent calorem, nam producent calorem in nive remotiore, ergo debent aliquid producere in parte illâ intermediâ, alioquin agent in distans. Resp. ostenditur ad hoc ut agens non agat in distans, sufficere, quòd id non sequi secundum aliquam sui partem sit conjunctum passio, ut in Physicis declaratum est d. 36. s. 2. n. 11. satis enim est quòd nihil mediet quod non sit agens, vel passum, ut hic contingit. Si tamen magnus sit excessus in altero ex agentibus, destruet paulatim aliud, ut in nive videmus, quæ ut ignis liquefit ac destruitur.

Obicit quartò & difficilius: ponamus ita applicari ignem nivi, ut spatium aliquod intersit, interjiciatur scilicet palmus aeris, tunc, inquit, aer ille movebitur motibus contrariis, simul enim calorem accipiet ab igne, & frigus à nive. Contrà, hoc argumentum non facit contra reactionem, sed probat in hoc casu non posse omnino dari actionem in aerem illum intermedium, si hæc agentia agant in se invicem, si non. Respondetur ergo, vel poni aerem nudum ab omni qualitate, ut statui potest divinitus, & tunc utrumque agens producit in eo suam qualitatem in gradibus compossibilibus, donec impleatur numerus octo graduum; in hoc enim casu simul accipere potest calorem & frigus: plus tamen agens calidum producit in eo caloris, præsertim in partibus sibi vicinioribus, quàm nix frigoris, utpote magis activum.

Si verò ponatur aer æquè calidus ac frigidus, tunc, si cætera sint paria, diminuetur in eâ frigus, quia calor est agens fortius. Hoc tamen casu agat nix in ignem, licet non agat in aerem intermedium, saltem totum, qualitates enim aeris tunc erunt pars utriusque agentis, quod sufficit ut non dicatur nix agere in distans, ut supra diximus loco num. 7. citato. Sicut propterea Sol & cælum non agunt in distans quando producant metalla in visceribus terræ. Nunquam ergo in eadem parte subiecti recipiet medium calorem simul & frigus, nec qualitates ullas contrarias. Paulatim tamen ita diminuentur vires imbecillioris agentis, ut tandem nihil omnino agere possit, sed destruat.

Dices; agens frigidum est potens producere aliquid frigoris in aere intermedio, ergo producat, cum sit agens necessarium, ergo simul movebitur medium motibus contrariis: dicere enim, propterea, non posse agens frigidum producere frigus in aere, quia agens calidum producit in eo calorem, est petere principium, hoc enim est quod intenditur in argumento. Resp. in his circumstantiis agens frigidum non posse producere frigus in illâ parte aeris, cum enim non sit capax materia aeris nisi octo graduum, ut supponitur, & agens fortius petat agere potius quàm remissius, & consequenter aliquid in eo suæ qualitatis producat, nil poterit remissius producere suæ, tunc enim medium haberet ultra octo gradus, quorum tamen, ut suppono, non est capax.

Quod sic declaratur in simili, quando materia est informata unâ formâ substantiali, ignis v. g. non potest alius ignis applicatus aliam denuò formam in eâ producere, quia jam materia secundum naturalem suam capacitatem, est completa: & si duo simul ignes fuissent primò applicati, quorum singuli potuissent sigillatim formam aliquam producere, non tamen tunc produxissent duas, ob incapacitatem subiecti. Et hoc non est petere principium, cum reddatur ratio cur in eo casu nequeat, vel agens remissius producere qualitatem, vel ignes formas.

Quæ omnia non incongruè explicantur exemplo motus naturæ in navi. Sicut ergo si, dum navis fertur versus Occidentem, nauta conetur versus contrariam

Omnes partes passivæ simul effectivè non tamen omnes simul formaliter.

Agens frigidum, etiam remissum aliquid frigoris producat in agente calido valdè intenso.

Obi: substantia conservat qualitatem, ergo accidens non potest illam destruire.

Respondent aliqui non conservari accidentia à suis substantiis, sed à Deo.

Accidens ad quosdam effectus majores habet vires, quàm substantia.

Res non semper quo perfectior, eo in omnibus activior.

Obi: ex reactione sequi passum.

motus si mal motibus contrariis.

ostenditur id non sequi.

VIII.

Aer inter ignem, & nivem contrarius, quando accipit calorem & frigus.

IX. Nix & ignis agunt in se invicem, licet nix non agat in distans, ut supra diximus loco num. 7. citato. Sicut propterea Sol & cælum non agunt in distans quando producant metalla in visceribus terræ.

X.

In aerem intermedium dum illi ex utroque applicatur calor nix & ignis agunt.

XI. Explicatur exemplo duorum ignium, qui eadem passum simul applicati.

XII. Retardatio qualitatum declaratur motu nautæ in navi.

trariam viam, ita tamen ut simpliciter feratur à navi, hic non movetur motibus contrariis, sed tardius fertur versus occidentem à navi, quàm ferretur si ipse non conaretur in contrarium. Sic in præfenti non movetur medium motibus physicis contrariis,

tardius tamen movetur, quàm moveretur si contrarium non adesset: licet enim in his circumstantiis non exigit agens debilius ut ipsum agat, exigit tamen ut alterum lentius agat, quàm ageret, si hoc non adesset.

DISPUTATIO IX.

De intensione & remissione qualitatum.

SECTIO PRIMA.

Utrum intensio qualitatis fiat per additionem gradus ad gradum.

I. **D**UO in quavis qualitate materiali reperitur: *extensio* quâ diffunditur per varias partes subiecti, quæ ipsi communis est cum quantitate, substantiâ, & aliis rebus: & *intensio*, quâ scilicet in eadem parte subiecti augetur. Imò indivisibilia ipsa extensionis in qualitate sunt æquæ capacia intensiois, ac partes, & in se recipiunt diversas partes, & gradus intensiois. E contra verò indivisibilia intensiois qualitatum habent etiam extensionem, & suas partes, & puncta quibus diffunduntur per totum subiectum, sicut partes seu gradus quos uniunt. Dari verò huiusmodi intensioem, & remissionem qualitatis in eadem parte subiecti, est manifestum: quis enim non videt in eadem parte aeris esse maiorem lucem meridie, quàm vel mane, vel vespere. Deinde, aqua applicata igni, paulatim magis ac magis incalcescit, & sexcenta huiusmodi. Hic ergo, quo hoc modo contingat, inquiremus.

II. Dicunt aliqui intensioem qualitatis fieri non per additionem, aut productionem alicujus entitatis novæ in subiecto, sed merè per expulsionem contrarij. Contra primò, in luce fit intensio, ubi tamen nullum expellitur contrarium, cum nullum sit. Contra secundò, gratia in dies augetur in iustis per bona opera, quæ exercent, & tamen in primâ infusione remotum est totum contrarium, nempe peccatum mortale. Quod idem est in actibus erroris, vel odij, qui toti simul expelluntur per scientiam & amorem, scientia tamen & amor postea intenduntur; ergo augmentum, seu intensio non consistit formaliter in remotione contrarij.

III. Secundò, Durandus in 1. dist. 17. q. 7. n. 23. ait intensioem fieri quidem per productionem novæ qualitatis, non tamen ita, ut nova pars vel gradus superaddatur gradui, aut parti præexistenti, sed ut produceretur nova qualitas integra perfectior; prior verò, inquit, quæ erat remissior, ad posterioris productionem semper destruitur. Sed contra primò, si intensio fiat per productionem novæ qualitatis integræ perfectioris, ergo remissio fieri etiam debet per amissionem hujus, & productionem remissioris, sed hoc fieri non potest, ergo. Minor probatur, quando aqua calida in loco frigido sita de integro se ad pristinam frigiditatem reducit, non id facit producendo calorem remissioem, aqua enim non habet virtutem producendi calorem, ut constat, ergo non fit hoc producendo minorem calorem, sed solum producendo novum gradum frigoris, & per illud destruendo, & expellendo partem, seu gradum aliquem caloris præexistentis.

IV. Dices, calorem illum remissioem produci tunc à Deo. Contra primò, Deus non producit quidquam ut auctor naturæ, nisi ad exigentiam causarum secundarum, cum ergo hic nulla sit causa secunda ex-

gens productionem caloris, etiam remissi, Deus enim ut agens naturale producere non potest. Contra secundò, & sit

Secunda impugnatio hujus sententiæ. Quando quis habens intensum habitum vitiosum, elicit actum virtutis illi oppositum, remittitur habitus ille vitiosus, sed hoc fieri nequit per productionem novi habitus vitiosi remissioris, à quo enim habitus ille produceretur? non ab actu virtutis oppositæ, quem jam elicit, cum actus virtutis non possit producere habitum etiam remissum vitij, præsertim oppositi: nec à Deo, parum enim dignitati & bonitati Dei consonum videtur asserere Deum esse causam unicam & principalem habitus vitiosi, ergo fieri nequit remissio in hoc casu per productionem qualitatis remissioris, sed per expulsionem & diminutionem præcedentis, destruendo scilicet aliquem illius gradum.

Contra eandem sententiam est tertio: quando voluntas cum facilitate elicit actum aliquem naturalem existit necessariò habitus eodem instante quo elicitur actus, cum ab illo habitu recipiat facilitatem, sed eodem instante quo elicitur ille actus, intenditur habitus naturalis illius, ergo eodem instante existunt simul in eodem subiecto gradus remissior & intensior illius habitus, ergo in intensioe non destruitur gradus remissior. Quod clariùs constare videtur in habitibus supernaturalibus, qui sunt causa physica actuum supernaturalium, & actus sunt causæ morales meritoriae intensiois, seu augmenti eorundem habituum.

Obijcit Durandus, non posse priorem gradum manere, adveniente alio, quia est ejusdem rationis cum illo: non possunt autem duo accidentia ejusdem speciei esse simul in eodem subiecto, alterum quippe foret superfluum. Resp. primò, si gradus sint heterogenei, non esse eos ejusdem omnino rationis, & sic cessat objectio. Secundò, possunt duo accidentia esse simul in eodem subiecto, quando deserviunt diversis muneribus, ut hic contingeret.

SECTIO II.

An intensio fiat per majorem radicationem in subiecto.

Tertia sententia, eaque in Scholis celeberrima, asserit intensioem fieri per majorem radicationem qualitatis in subiecto, ita ut novas quasi radices in eo agat: ita Henric. quodl. 5. q. 5. Ægid. 1. 1. de Gen. q. 19. Soncin. 8. Met. q. 21. Cajet. 1. 2. q. 52. a. 1. & 2. 2. q. 24. a. 4. & 5. Capreol. in 1. d. 17. q. 2. a. 1. Ban. 2. 2. q. 24. a. 5. Medina 1. 2. q. 52. a. 1. & 2. Sotus in Prædic. c. de qual. & 4. Phyl. Tex. 84. Jo. à S. Thoma de Gen. q. 4. a. 2. quam etiam sententiam tenere videtur Valentia 1. 2. d. 4. q. 4. Punc. 2. Citatur pro eadem sententia S. Tho. in 1. d. 17. q. 2. a. 2. & q. 1. de verit. a. 11. & 1. 2. q. 52. a. 2. & 2. 2. q. 24. a. 5. & alibi: de cujus tamen meritis plura postea.

V.

Remissio habitus vitiosi non fit per novi habitus vitiosi productionem.

VI.

Habitus manet necessario quando elicit actum, sed cum alia parte similis habitus.

VII.

Duo accidentia ejusdem speciei possunt esse simul in eodem subiecto.

I.

Opinio asserens intensioem fieri per majorem radicationem in subiecto.

P p

Tripli.

R. P. Th. Comptoni Philosophia.